

Moralna kriza zapada

Nakon sloma treće republike upravio je stari maršal P e t a i n jedan potresni apel francuskom narodu, u kojemu naglašava potrebu moralnog preporoda zemlje. Ne stoji ono tumačenje protivnika, kao da taj govor predstavlja neko ispitivanje savjesti poraženoga, koji je u momentu poraza naročito jasno osjetio svoju moralnu inferijornost, već se tu prostodušno izražava ponizna, ali ujedno hrabra spoznaja, do koje se došlo povodom katastrofe, i koja je nagnala maršala P e t a i n a da govori o onome, što već dugo vremena muči sve odgovorne ličnosti kulturnih zemalja; izrekao je mišljenje da je jedan od uzroka sadanje svijetske krize velika moralna kriza u svijetu. Ta kriza odnosi se na sve zapadne narode, koji se danas nalaze u ljutoj međusobnoj borbi, i samo bi slijepa zanesenost mogla u ovome i onome slučaju vidjeti jednu iznimku.

Savjest sviju naroda otešćana je nekim neodređenim osjećajem vlastite nedostatnosti. Ministar predsjednik D a l a d i e r rekao je već u septembru 1930., da je jedina zadaća Francuske da provede unutarnji moralni preporod naroda. U proljeću 1939. izrekao je ministar vanjskih poslova Nizozemske, P a t j i n, prigodom engleske proslave velikog osnivača prava naroda, H u g a G r o t i u s a, u svome govoru slijedeće: »Trebamo naučiti da uvedemo kršćanska načela čestitosti, čistoće i ljubavi u cjelokupno držanje i mišljenje naroda«. Naglasio je da je već Grotius na to upozoravao, da treba djelovanje i mišljenje čitavog naroda mjeriti istim mjerilom kao djelovanje pojedinca. Učvršćuje se uvjerenje da je narodni preporod moguć samo, ako se pojedinci drže ovih načela. — U Švicarskoj su također istaknute ličnosti sviju smjerala i staleža tražili »moralno naoružanje«. Našlo se vodećih ličnosti znanosti, crkve, škole, privrede i kapitala najrazličitijih političkih struja, a svi su se složili u težnji za temeljitim »unutarnjim preporodom«.

Na jednoj velikoj skupštini u Hollywoodu, kojoj su prisustvovali predstavnici 25 zemalja, da izraze zahtjev za duševnim i moralnim naoružanjem, čitala se slijedeća predstava, potpisana od 30 američkih guvernera: »Uvjereni smo da najdublji uzrok današnje krize leži u opadanju morala, te stoga smatramo da je moralno i duhovno naoružanje pravi put, kojim treba da pođemo«. Švicarski poslanik rekao je na toj svjetskoj konferenciji ovo: »Mi znamo da će naše demokracije samo onda biti trajne, ako budu moralne i duhovne vrednote opet stajale na prvom mjestu. Moralno

i duhovno naoružanje je sila vodilica svakog narodnog pokreta. Njenom moći dade se nadvladati strah, častohleplje, gramzljivost i mržnja. Moralno naoružanje dovodi prije svega do promjene u srcima ljudi. ....»

Jedan od glavnih razloga, zašto se pokušalo nastojanja političke reorganizacije produhoviti, jest ono teško razočaranje, koje su narodi doživjeli nakon prvih godina Društva Naroda i onog optimizma u pogledu svjetskog mira. Ovim razočaranjem odiše također djelo, koje je nedugo izdao poznati švicarski kulturni psiholog Hans Zbinden, pod imenom »Moralna kriza zapada« (naklada Herbert Lang i Co. Bern). U toj knjizi pisac bezobzirno objelodanjuje bilancu zadnjih dviju decenija, onih godina obilježenih sistematskim uzmicanjem duhovnih snaga zapada pred silom i moći. Pisac traži uzroke ovog katastrofalnog duševnog i duhovnog pada i traži put, koji bi doveo do odlučnog preokreta.

Vrlo je malo ljudi spoznalo, da je u stvari već prvi svjetski rat iziskivao rješenje problema jednog temeljitog preokreta. Već su onda, a pogotovo u poslijeratnim godinama, pronicaviji ljudi uvidjeli da su stare duševne vrednote, koje su stoljećima znale održati cjelovitost zapadne kulture, izgubile na snazi, te da ne mogu više zapriječiti rasap zapadnih naroda i država. Dalekovidni duhovi kao Hölderlin, Leopardi, Dostojevski i Nietzsche pa Ibsen i Burckhardt postavili su ovu prognozu čak nekoliko generacija ranije. Svjetski rat god. 1914/1918. nije samo rezultat privredne i političke napetosti: već se onda u jasnim predznacima pokazivala moralna katastrofa zapadnog svijeta. Ni Društvo Naroda, ni konferencije za razoružanje i konferencije svjetske privrede, pa niti razni paktovi, organizacije za produkciju i izmjenu dobara nisu mogli zadržati lom, koji je dolazio iznutra. Danas je slom zapadne kulture gotova činjenica. I slijepac će sada vidjeti da su potrebna jača i dublja sredstva, ako se želi kulturu zapada uspostaviti.

Oswald Spengler zastupao je u svom djelu »Propast zapadnog svijeta« (Der Untergang des Abendlandes) mišljenje da propast kultura nije posljedica duševnog, već nekog biološkog procesa, poput procesa starenja kod pojedinog stvora; po njegovom shvaćanju nema sredstva da se taj proces zaustavi. Preostaje dakle jedino stoička resignacija. Zbinden pak upozoruje na činjenicu, da su gotovo uvijek velike kulture, nakon svoje propasti, ostavile svoje tekovine u baštinu novim silama, koje bi ih onda tek razvile do potpunosti; tako je antika preuzela kulturne tekovine prednje Azije i Egipta, a rimo-kršćanska kultura preuzela je tekovine helenizma, na kojem se zapravo temelji duševni život zapada i odakle vuku lozu ideali slobode i humanosti.

Kako to da smo mi danas doživjeli period potpunog negiranja tih ideala? Zbinden kaže da je do toga došlo za to, što ovi ideali,

po svojoj koncepciji i svojoj osnovi nisu bili dorasli da suzbiju ono surovo i životinjsko u čovjeku. Iz toga razloga mogla se razviti bezobzirna želja za vlašću, i s time povezano duševno teroriziranje drugoga, koje se opaža jednako u životu pojedinaca, kao i kod čitavih naroda. Taj proces bio je još pojačan i podržavan činjenicom da je sam duh stao degenerirati. »Već dugo duh nije znak i garancija jednog procvata u svijetu, kako je to bilo u doba antike, gotike, humanizma i baroka. Slika, koju si masa, a i mnogi predstavnik duševnog svijeta, danas stvara o »duševnome«, doista je blijeda, nejasna, ras-trgana i nesigurna. Ne misle li mnogi da je »duševnost« istovjetna s neodlučnim estetiziranjem, dekadensom, slabošću ili sa stručnom učenošću, koja onesposobljuje za život? . . . Slika koju si moderan čovjek stvara o duhu ima premalo one prave veličine«. I tako, kraj ovakovog duhovnog raspoloženja, niti oni najčišći ideali, koji su sa etičkog stanovišta neoborivi, nisu dovoljno jaki da zadovolje težnje za idealima u narodu. Nedisciplinirani slojevi mase će najvećim dijelom pristati uz onoga, koji umije surovom silom natjerati instinkt za vlasti do vrhunca, te znade masi dočarati vrlo zama-mljivu sliku ideala snage i neslomljivosti.

Kod točnijeg proučavanja Zbindenova djela opaža se da se Zbinden diže protiv akutne opasnosti demoralizacije čitavih kompaktnih masa naroda, do čega neminovno mora doći, kad zataje oni, koji bi imali biti čuvari duševnih i moralnih ideala. Njemu lebdi pred očima novi način vodstva, koji će biti dosta snažan da ukroti surove sile i želje za razaranjem, a da samo ne apelira na grubu silu. Mnogi će čitatelj ovo djelo smatrati programatskim spisom, jer Zbinden svoje misli o reorganizaciji crpi iz panidealističkog pokreta. Međutim, ta knjiga predstavlja više, nego samo programatski spis. Holzapfel-ova nauka za nje je samo polazna točka, od koje on prelazi u niz posmatranja o aktuelnom zbivanju. Vrlo je n. pr. suvremena njegova polemika sa onim zastupnicima »realne politike«, koji u prevelikom respektu pred »realnim tlom činjenica« uopće ne vide da postoje »odlučne činjenice«, koje se ne može obuhvatiti statistikom, a niti se može o njima glasa-ti. On zabacuje politiku bez stvaralačke fantazije, politiku, koja ne postavlja neki daleki cilj, koji joj daje obilježje. »Odlučni elan i najvažnija praktična djelovanja socijalizma temelje se na ljudima, koji su iza neposrednih ciljeva klasne borbe i revolucije gledali, gdje uskrsava nova slika čovječanstva«.

Izvanredno je aktuelno njegovo stanovište da će moral, koji prihvaća silu u svrhu obrane i čuvanja najviših duševnih vrednota, mnogo prije sačuvati ljude od rata, nego li moralne propovijedi o miru onih pacifista, kojima — u stvari — zahvaljujemo današnje stanje u svijetu. Zbinden vjeruje da se cilj moralnog prepороda zapada može postići planskom organizacijom i planskim odgojem.

Pitamo se: zar i opet novi pokušaj odgoja? Mnogi će te namjere susretati unapred sa skepsom i pitati će, da li će mnoštvo ideja, koje Zbinden baca u uzburkano more današnjeg zbivanja naći ono tlo, koje je potrebno, kako bi mogli niknuti. To pitanje neka ostane zasada bez odgovora. Kako bilo da bilo, njegovo je djelo dokumenat o vrijetnju naših dana, o vremenu, koje gleda na razvaline nekadanjeg morala, i usred boli i borba teži za novim etosom.

Dr. M. Antun Adler.